

УДК 373.5.016:003-028.31]:005.336.2

ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ЩО ФОРМУЄМО, ЩО І ЯК ПЕРЕВІРЯЄМО Й ОЦІНЮЄМО

Анатолій ФАСОЛЯ,

кандидат педагогічних наук, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

Автор статті висвітлює ключові проблеми, пов'язані з упровадженням компетентнісного навчання у практику сучасної школи, визначає зміст читацької компетентності, доводить доконечну потребу формування її як якісної характеристики компетентного учня-читача.

Ключові слова: компетенція, компетентнісне навчання, читацька компетентність, структура читацької компетентності, субкомпетентності.

THE READER'S COMPETENCE: WHAT TO BE DEVELOPED, TESTED AND ASSESSED

Anatoliy FASOLIA, PhD in Pedagogical Sciences,

Institute of Pedagogy, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The author focuses on the key problems in the introduction of the competence teaching into the practices of the modern school, defines the content of the reader's competence, and argues the absolute necessity to develop it among students as a qualitative characteristic of the reader's subcompetence.

Key words: competence, competence teaching, reader's competence, structure of the reader's competence, structure of the reader's subcompetence.

Тема компетентнісного навчання загалом і читацької компетентності зокрема нині актуальна й злободенна. І гострота її повсякчас зростає, з'являється багато запитань, як то завжди буває, коли йдеться про практичну реалізацію будь-якої ідеї.

Відповідь на частину з них учитель знайде в публікаціях Н. Бібік, В. Мартиненко, О. Ісаєвої, О. Куцевол, О. Савченко, Г. Токмань, В. Уліщенко, В. Шуляра, Т. Яценко, інших науковців.

Мета цієї статті – на прикладі літературної освіти окреслити кілька ключових проблем упровадження компетентнісного навчання в практику сучасної школи.

Проблема перша: невиробленість термінології й неузгодженість щодо вживання її.

Подаємо визначення і трактування сутності дефініцій, які корелюють із наведеними в наукових джерелах.

Компетенція – об'єктивна категорія; задана ззовні (найчастіше державою) вимога щодо рівня знань, умінь, навичок, досвіду діяльності й ціннісного ставлення до неї.

Компетентність – суб'єктивна категорія; якісна характеристика особистості, що виявляється у здатності й готовності діяти автономно в ситуації невизначеності.

Особистість, здатну самостійно використовувати наявні знання й уміння і знаходити, за потреби, інші, необхідні для розв'язання поставлених завдань, називаємо компетентною.

Компетентному читачеві притаманні: сталий інтерес до читання, здатність уявляти і переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, вести діалог із текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати ес-

тетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити і творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури і поважати здобутки інших народів.

Компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань тощо, здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до самореалізації, самовдосконалення і самотворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість названих умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра.

Звернімо увагу на поняття «самостійно». Поширеним у педагогічній практиці є трактування його як здатності особистості виконувати певні дії (наприклад, розв'язувати задачу) без допомоги ззовні. Однак цим зміст дефініції не вичерпується. Повнота значення така: діяти самостійно означає діяти **автономно:** без допомоги ззовні ставити цілі, планувати, організовувати, здійснювати навчальну діяльність, рефлексувати й оцінювати її, вносити корективи в план.

Отже, компетентність охоплює не лише предметні, а й загальнонавчальні (міжпредметні) знання й уміння, зокрема організаційно-діяльнісні. На основі цього робимо висновок: щоб сформувати компетентність (будь-яку!), маємо навчити учня **керувати власною діяльністю.**

Проблема друга: зміст читацької компетентності та її місце серед інших компетентностей.

Як відомо, компетентності поділяються на предметні (формується засобами одного навчального предмета), міжпредметні (виробляються під час

вивчення багатьох предметів) і ключові (формується як у процесі навчання, так і соціалізації загалом, потрібні особистості для забезпечення життєдіяльності). Після пошуків, досліджень, дебатів українське освітянське керівництво запропонувало такий перелік ключових компетентностей: спілкування державною мовою; спілкування іноземною мовою; математична компетентність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-комунікаційна компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна і громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури (загальнокультурна); екологічна грамотність і здорове життя.

Читацької компетентності, як бачимо, не зазначено. Звертаємося до одного з основних освітніх документів: Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Дефініції немає й тут. Знаходимо її в Державному стандарті початкової загальної освіти: «Метою літературного читання є формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності». Зі змісту тези випливає, що читацька компетентність у початковій школі трактується як ключова. Стосовно середньої ланки у Стандарті йдеться про **предметну літературну компетентність**.

На наше переконання, читацька компетентність одночасно є і предметною, і міжпредметною (загальнонавчальною). По-перше, вона формується засобами всіх навчальних предметів. По-друге, читання різниться як об'єктом, так і метою та способом роботи з текстом. Залежно від цього можемо говорити про різні (скористаємося термінологією європейської спільноти) контексти читання: для набуття літературного досвіду, для отримання інформації, для виконання практичного завдання.

Літературний досвід набуваємо у процесі роботи з публіцистичними і художніми творами: поетичними, прозовими, драматичними. Під час такого читання аналізуються зміст, тема, ідея, проблематика, образи, мова тощо. Читач веде діалог із текстом, уявляє, співпереживає, прогнозує розвиток подій, знаходить авторські і творить, залучаючи свій життєвий досвід, власні смисли прочитаного.

Читання для отримання інформації передбачає роботу з газетними та журнальними публікаціями, підручником, історичними і літературознавчими джерелами тощо. З них читач дістає інформацію для розуміння навколишнього світу. Інформативний текст може містити схеми, графіки, таблиці тощо. Для його прочитання потрібне насамперед залучення логічного мислення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, необхідної аргумента-

ції. Для віднайдення в тексті потрібної інформації читач найчастіше звертається до таких стратегій, як читання-сканування, читання оглядове, пошукове тощо.

Нарешті читання для виконання практичного завдання (на нашу думку, це радше підвид другого контексту): інформацію черпають із різноманітних схем, правил, інструкцій, розкладів руху автобусів, потягів і т. ін. Якщо у першому випадку інформацію естетично переживають, у другому – логічно осмислюють, то в цьому разі її лише використовують.

Наведені аргументи й дають підстави говорити про **міжпредметну** читацьку компетентність: якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання та вміння розв'язувати актуальні завдання, здійснювати читацький і особистісний саморозвиток. На предметному рівні вона реалізується в художньо-читацькій (термін В. Уліщенко), або літературній (за визначенням Державного стандарту), та інформаційно-читацькій компетентностях.

Художньо-читацька (літературна) компетентність – якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання й уміння для осягнення змісту художнього та публіцистичного тексту, налагодження діалогічної взаємодії з ним з метою розкриття авторського і творення особистих смислів.

Інформаційно-читацька компетентність – якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання й уміння для розуміння змісту наукового (науково-популярного, навчального) тексту, налагодження діалогічної взаємодії з ним з метою визначення важливості викладеного матеріалу для суспільного й особистісного розвитку.

Виокремлюючи ці компетентності, ми акцентуємо на доконечній потребі вироблення відповідних умінь. До речі, дослідження PISA спирається саме на такий підхід у трактуванні сутності читання.

Звертаємо увагу, що компетентність – здатність здійснювати читацький і особистісний **саморозвиток**. Тобто йдеться про учня як суб'єкта діяльності, визначальною рисою якого є готовність до самоздійснення і самотворення. Ґрунтується така готовність, серед іншого, на знанні учня своїх фізіологічних особливостей і передбачає осмислення своєї діяльності та змін у собі.

Сформованість читацької суб'єктності засвідчують індикатори, які показують зміни, що стосують-

є досвіду діяльності і ставлення. Зміни її рівня є свідченням зростання читацької компетентності. Визначають їх за допомогою опитувальників, особистісних тестів тощо.

Проблема третя: структура читацької компетентності.

Компетентність – складне інтегративне утворення. З позиції системного підходу вона складається з низки субкомпетентностей, тобто компетентностей «нижчого рівня», кількість яких на даний час є невизначеною, і перелік у дослідженнях науковців різниться.

На наш погляд, це такі субкомпетентності: *літературознавча* (здатність застосовувати літературознавчі знання й уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом (автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і творення власних смислів); *інформаційна* (готовність працювати з різними джерелами інформації, знаходити та опрацьовувати її); *емпатійно-образна* (спроможність уявляти прочитане, співпереживати, мислити образами); *естетично-аксіологічна* (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій, розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію з погляду національних і загальнолюдських цінностей); *творчо-мовленнева* (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати зв'язні висловлення залежно від комунікативної ситуації); *самоорганізаційна* (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком).

У контексті діяльнісного підходу компетентність складається з таких компонентів: когнітивного (знаннєвого), діяльнісного, або практико-орієнтованого (вміння, досвід діяльності), ціннісного (ставлення). Причому знання, уміння, досвід і ставлення стосуються як предметної, так і загальнонавчальної діяльності.

Досвід діяльності забезпечує рівень самостійності у застосуванні знань і вмінь, керуванні своєю читацькою діяльністю, читацьким саморозвитком.

Ставлення передбачає: поцінування книжки, читання, відношення до себе як читача, до відображених у художніх творах національних і загальнолюдських цінностей. Воно формується на основі знань про себе, читацьку діяльність тощо.

Проблема четверта: особливості формування.

Компетентність не формується напряму. Вона є ситуативним виявом предметних і загальнонавчальних знань і вмінь (компетенцій), які в сукупності забезпечують становлення учня як суб'єкта читацької діяльності й читацького саморозвитку.

Відтак формуємо і перевіряємо предметні та загальнонавчальні знання, уміння й навички (ком-

петенції) і суб'єктність учня-читача. Перелік умінь укладаємо, «розписавши» кожен із зазначених субкомпетентностей.

Найширше, зрозуміло, буде представлена літературознавча субкомпетентність, яка охоплює такі вміння: розуміти зміст тексту; визначати тему, ідею (авторську позицію), проблематику, жанрово-стилістичні особливості твору, роль художніх засобів у тексті; ділити текст на смислові частини, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між подіями, складати план; передбачати розвиток подій, ставити запитання щодо текстів; визначати роль заголовка, епіграфа; характеризувати героя (героїв) на основі його портрета, мови тощо; складати порівняльну характеристику; інтерпретувати авторську позицію, творити власні смисли.

Інформаційну субкомпетентність становлять такі вміння: працювати з інформацією, представленою в різних формах, перетворювати її з однієї форми в іншу; орієнтуватися у словниках, енциклопедіях, працювати з інтернет-джерелами; виокремлювати в тексті первинну (вторинну, надлишкову, недостатню) інформацію; знаходити в тексті підтвердження власної думки (певної тези).

Емпатійно-образна субкомпетентність – це вміння уявляти, співпереживати, мислити образами, творити образи.

Естетично-аксіологічна субкомпетентність передбачає, що учень розглядає твір з естетичних позицій; відтворює власні почуття і переживання; висловлює ставлення до прочитаного, розуміє його значення для власного читацького й особистісного розвитку; оцінює вивчене з позиції національних і загальнолюдських цінностей.

Учень, що володіє творчо-мовленневою субкомпетентністю, уміє переказувати текст, будувати власні твори та зв'язні висловлення відповідно до мети спілкування.

Сформованість самоорганізаційної субкомпетентності засвідчує наявність умінь ставити цілі, планувати, організувати, здійснювати діяльність, рефлексувати й оцінювати її, вносити, за потреби, корективи тощо; обирати різноманітні читацькі й комунікативні стратегії залежно від мети діяльності; відстежувати зміни в читацькому й особистісному розвитку.

Перелік предметних і загальнонавчальних компетенцій, які обираємо для формування й перевірки інформаційно-читацької та художньо-читацької (літературної) компетентностей, різнитиметься. Для першої важливими є вміння розуміти значення окремих слів, речень, фраз і зміст тексту загалом; формулювати його тему, головну думку (ідею), яку автор прагне донести до читача, визначати порушені проблеми; знаходити в тексті потрібну (пер-

винну, вторинну, найважливішу, надлишкову) інформацію; з'ясовувати значення прочитаного для суспільного й особистісного розвитку. Для другої визначальною є здатність уявляти прочитане; «бачити» автора: розкрити авторський смисл (ідею); вказати художні засоби, якими послуговується митець, щоб донести її до читача (художня деталь, образи, мовностилістичні засоби, жанр, будова твору та ін.); інтерпретувати прочитане; оперувати літературознавчими термінами (змінний складник: кількість понять, які має засвоїти учень, визначається навчальною програмою); формулювати власні смисли, розуміти значення прочитаного для особистісного і читацького розвитку.

Після узагальнення отримуємо перелік умінь, які становлять основу міжпредметної читацької компетентності, піддаються вимірюванню й оцінюванню*:

- розуміти зміст твору (значення окремих слів, речень, фраз, усього тексту), виокремлювати ключові слова, фрази;
- уявляти прочитане;
- визначати тему твору, його жанрові й композиційні особливості;

- знаходити в тексті потрібну (первинну, вторинну, найважливішу, надлишкову) інформацію;

- «бачити» автора, розкривати авторський смисл (ідею); визначати порушені проблеми, висловлювати ставлення до зображеного, зокрема до героя;

- розуміти героїв (співпереживати їм, пояснювати їхні почуття, переживання, дії тощо);

- оперувати літературознавчими термінами (перелік різнитиметься для кожного класу);

- інтерпретувати прочитане;
- визначати власні смисли, з'ясовувати значення прочитаного для особистісного і читацького розвитку;

- вести діалог із текстом (автором, героями): ставити запитання, передбачати розвиток подій тощо.

Кожне з цих умінь може реалізуватися на різних рівнях. Маємо на увазі початковий рівень – репродуктивні вміння (відтворення), середній – функційні вміння (застосування у знайомій ситуації), достатній – евристично-пошукові вміння (застосування в нових умовах), високий – творчі вміння (створення «авторського продукту»).

«Розписавши» вміння на складники, подамо їх через систему дієслів.

* З огляду на реалії сьогодення увагу зосереджуємо на предметних читацьких вміннях. Загальнонавчальні вміння представлені в узагальненій («дієслівній») таблиці (виділені курсивом).

Рівень	Тип уміння
Початковий	<p align="center">Репродуктивні вміння</p> <p>Учень: називає, повторює, переповідає близько до тексту, цитує, читає напам'ять, упізнає, пригадує, розповідає, висловлює ставлення до прочитаного на рівні емоційних оцінок «подобається – не подобається» та ін.; <i>називає загальнонавчальні вміння, свої психофізіологічні особливості, види читання та ін.</i></p>
Середній	<p align="center">Функційні вміння</p> <p>Учень з допомогою вчителя: виразно читає, розрізняє, виокремлює, перефразовує, класифікує, аналізує, порівнює, описує, ідентифікує, характеризує, групує, визначає тему твору, ідею (авторський задум), з'ясовує значення слів за контекстом, використовує, пояснює, візуалізує, коментує, трактує, передбачає розвиток подій у творі, переповідає своїми словами, обговорює, формулює запитання різного типу, визначає структуру тексту, складає план, знаходить у творі потрібну інформацію, підтвердження присутності автора, виділяє головну і другорядну інформацію, з'ясовує характерні ознаки, передає власні почуття і переживання та ін.; <i>перетворює інформацію з однієї знакової системи в іншу, орієнтується у словниках, енциклопедіях; працює з інтернет-джерелами; під керівництвом (з допомогою) вчителя визначає цілі діяльності, планує, організовує, здійснює, рефлексує, оцінює її, коригує плани та ін.</i></p>
Достатній	<p align="center">Евристично-пошукові вміння</p> <p>Учень за підтримки вчителя: здійснює цілісний аналіз знайомого тексту, аналізує й інтерпретує незайомий текст, добирає заголовок, аргументує власну думку, обстоює її, рецензує, критикує, дискутує, декламує, веде діалог із текстом (передбачає розвиток подій, ставить запитання різних видів до автора, героїв тощо), помічає художні деталі, розкриває їхню роль у тексті; володіє різноманітними стратегіями читання, обирає їх залежно від поставленого завдання, виокремлює в тексті вторинну інформацію, помічає надлишкову інформацію, зіставляє різні погляди та джерела інформації, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між діями персонажа і його вдачею та ін.; <i>керує своєю навчальною діяльністю (визначає цілі, планує, організовує, здійснює, рефлексує, оцінює, коригує), знаходить потрібну інформацію в кількох джерелах, опрацьовує, узагальнює, систематизує її, викладає у різних формах, залежно від поставленої мети застосовує різні стратегії читання та ін.</i></p>
Високий	<p align="center">Творчі вміння</p> <p>Учень самостійно: створює проект, пише творчу роботу, визначає та обґрунтовує важливість вивченого для читацького й особистісного розвитку, створює сценарій, розповідає про перебіг подій від імені персонажа, висуває гіпотезу і доводить її, продукує нові ідеї, розробляє критерії й самостійно оцінює за ними роботу, «малює» словом кінцівку, трансформує текст за певними критеріями, придумує закінчення (продовження) твору залежно від змісту й авторського задуму, стисло викладає зміст твору (пише анотацію), уявляє і словесно відтворює прочитаний текст, аналізує почуття і переживання героїв та ін;</p>

<p>розробляє індивідуальну навчальну програму, у якій переважають дослідницькі та пізнавальні цілі, які характеризуються значущістю, реалістичністю, конкретністю, діагностичністю; володіє навичками рефлексії й саморефлексії діяльності та почуттів, не відчуває труднощів під час вербалізації їх; добре розуміє свої індивідуальні особливості, керується цими знаннями у процесі навчання;</p> <p>володіє навичками оцінювання, взаємооцінювання, самооцінювання та ін.</p>

Такий список має бути максимально конкретним і повним, адже на його основі укладають перелік завдань для формування того чи того вміння. Наведемо кілька прикладів.

Назва вміння	Завдання, за допомогою якого формується і перевіряється рівень уміння
Розуміти зміст тексту	Перетворити інформацію з однієї знакової системи в іншу; передбачити розвиток подій, дібрати заголовок до тексту, дописати текст, скласти план, виокремити надлишкову інформацію, відновити у плані порушену послідовність, стисло викласти зміст твору (написати анотацію) та ін.
Визначати тему (ідею) твору	Указати речення, у якому вона виражена, та ін.
Знаходити в тексті потрібну інформацію (первинну, вторинну, найважливішу)	Указати речення, у якому вона виражена, відповісти на запитання та ін.
З'ясувати значення прочитаного для читацького й особистісного розвитку	Відповісти на запитання, сформулювати зв'язну відповідь та ін.
З'ясувати порушені автором проблеми	Укласти перелік, вибрати з наданого переліку та ін.
Уявляти прочитане	Обрати з кількох ілюстрацій ту, що найточніше передає зміст, та ін.
Розкривати специфіку жанру	Вказати ознаки, вибрати з наданого переліку та ін.
З'ясувати роль художніх образів як одного із засобів реалізації авторського задуму	Відповісти на запитання, вибрати з переліку та ін.
Інтерпретувати прочитане	Відповісти на запитання, сформулювати зв'язну відповідь та ін.
Зрозуміти переживання, поведінку героя	Вибрати з переліку потрібне означення, відповісти на запитання та ін.
Вести діалог із текстом	Поставити запитання, передбачити розвиток подій, дібрати заголовок, запропонувати власну кінцівку твору

Зауважмо: зміст завдань має охоплювати максимально можливу кількість субкомпетентностей,

аби була змога перевірити сформованість відповідних умінь. У сукупності отриманий бал виявить певний рівень читацької компетентності.

Проблема п'ята: практичний інструментарій.

Для формування й перевірки рівня читацької компетентності застосовуємо компетентнісно зорієнтовані завдання. Вважатимемо таким літературознавче (філологічне) завдання, виконання якого з огляду на визначену мету зумовлює потребу залучення наявних і засвоєння нових знань та вироблення нових предметних і загальнонавчальних умінь.

Компетентнісно зорієнтовані завдання спонукають до дії, оскільки спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності школярів з метою розв'язання суперечності між заданим і невідомим. Здебільшого такі завдання передбачають вихід за межі предметного матеріалу, мають не лише навчальну, а й життєву цінність, оскільки ґрунтуються на актуальному (цікавому для учня) матеріалі, містять опис певної ситуації, яка пояснює потребу виконання.

У процесі навчання компетентнісно зорієнтовані завдання виступають у ролі технологічного інструмента реалізації компетентнісного підходу, забезпечують через створення ситуації успіху і визначення особистісних смислів позитивну настанову на читацьку діяльність.

Наведемо кілька таких запитань, складених на основі матеріалу підручника української літератури.

1. Автор підручника стверджує, що, окрім примітивної школи в сільського дяка, у Шевченка була «школа життя».

Використовуючи поданий у підручнику матеріал, зробіть висновок про те, чого навчали і чого навчився Шевченко у цій «школі». Відповідь оформіть у вигляді невеличкого (до 1 стор.) есею на тему «Школа життя Тараса Шевченка» або переліку «уроку» (5–6 пунктів).

2. Прокоментуйте той факт, що Шевченко, як стверджує автор підручника, став не лише учнем, а й товаришем Карла Брюллова. На основі матеріалу підручника та інших джерел доведіть або спростуйте це твердження.

3. Знайдіть у довідковій літературі та інтернет-джерелах інформацію про людей, з якими спілкувався Тарас Шевченко в Петербурзі (К. Брюллов, В. Григорович, В. Жуковський, Є. Гребінка, О. Венеціанов), і зробіть відповідний висновок. Поділіться своїми міркуваннями з однокласниками. Чи підтримали вони вашу думку? Як ви до цього ставитеся?

4. Прочитайте спогади П. Мартоса про Т. Шевченка. Складіть на їхній основі психологічний «портрет» поета: що любив? що цінував? що було для нього не важливим? як ставився до себе й до інших?

Подайте «портрет» у формі зв'язного висловлення, переліку рис або таблиці.

Звернімо увагу на кілька особливостей компетентісно зорієнтованих завдань: 1) вказівка на кінцевий результат роботи (есей, малюнок, повідомлення та ін.); 2) заохочення до обміну «результатами»; 3) спонукання учня оцінити власну діяльність і спрогнозувати сприймання її навколишніми. Отже, реалізується важлива передумова формування суб'єктності: відстежується не лише читацька діяльність, а й зміни в читацькому та особистісному розвитку.

З метою формування читацької та ключових компетентностей використовуємо також метод проєктів, портфоліо, ігрових, інтерактивних технологій, дебатів, технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення».

Формуємо читацьку компетентність упродовж усього курсу вивчення літератури на всіх етапах уроку. Використовуємо найменшу можливість, аби спонукати учня діяти самостійно, міркувати не лише над виучуваним матеріалом, а й над власними діями та своїм внутрішнім світом, осмислювати поступ у читацькому й особистісному розвитку. Важливо забезпечити системність і систематичність процесу, зокрема для формування організаційно-діяльнісних умінь, особливо в умовах, коли в навчальній програмі не передбачено часу на оволодіння ними.

Перевіряємо рівень сформованості предметних компетенцій упродовж навчання (формувальне оцінювання) і наприкінці вивчення теми (контрольне оцінювання). Аналогічно контролюємо формування організаційно-діяльнісних умінь і ставлень.

Проблема шоста: оцінювання.

В умовах компетентісного, як і особистісно зорієнтованого, навчання процес оцінювання результатів навчальної діяльності має свої особливості. Об'єктом оцінювання стають: а) предметні знання, уміння, навички; б) загальнонавчальні знання, уміння, навички; в) розвиток суб'єктності. Окрім зовнішньої форми (контрольне оцінювання: компетентісно зорієнтовані завдання, тести), функціонує внутрішнє (формувальне) оцінювання: есей, папка успіху (портфоліо), само- і взаємооцінювання, словесне оцінювання. Розширюється шкала оцінювання: а) узвичаєна бальна система; б) рівень сформованості (високий, достатній, середній, низький); в) частота вияву певної ознаки (завжди, часто, інколи, ніколи).

Якщо для визначення сформованості предметних і загальнонавчальних знань і вмінь застосовуємо бальну систему, то для досвіду діяльності й ціннісних орієнтацій – індикатори сформованості: рівень, частота вияву певної якості.

Рівень	Індикатори сформованості	
	Досвід діяльності	Ціннісне ставлення
Початковий	Відтворення інформації з пам'яті. Робота з допомогою вчителя	Ставлення до читання від байдужого до нейтрального. Мотивація – зовнішня негативна. Немає прагнення до читацького вдосконалення, організаційно-діяльнісних вмінь не сформовані; не усвідомлює значення читання для особистісного розвитку
Середній	Застосування знань і вмінь у типових ситуаціях, у роботі зі знайомим текстом, дія за алгоритмом, за зразком під керівництвом учителя	Ставлення до читання від нейтрального до позитивного. Мотивація – зовнішня позитивна. Розуміє потребу читацького й особистісного самовдосконалення, практичні кроки здійснює безсистемно
Достатній	Застосування знань і вмінь у нетипових ситуаціях, робота зі знайомим текстом самостійно, з незнайомим текстом самостійно або з консультацією вчителя	Ставлення до читання позитивне. Мотивація – внутрішня. Усвідомлює значення читання для особистісного розвитку. Є прагнення до читацького й особистісного самовдосконалення, робить практичні кроки для цього
Високий	Створення нового навчального продукту, навчання за індивідуальною програмою	Ставлення до читання позитивне. Мотивація – внутрішня. Усвідомлює важливість читацьких предметних і загальнонавчальних умінь для особистісного зростання. Постійно працює над читацьким і особистісним самовдосконаленням

Оцінювати рівень сформованості предметних читацьких умінь можна двома способами.

1. Учні пропонуємо систему запитань і завдань (репродуктивні, пошукові, творчі). Кожне з них має свою «вагу». Кількість завдань добираємо таким чином, щоб сума балів дорівнювала 12. Можлива пропорційність завдань різних рівнів така: репродуктивні – 10%; функціональні – 15%; евристично-пошукові – 50%; творчі – 25%.

2. Систему запитань і завдань формуємо з розрахунку максимального охоплення вмінь, що підлягають перевірці. Кожне запитання також має свою «вагу». Бали підсумовуємо, визначаємо процентне відношення до максимально можливої кількості, яке переводимо в оцінку за схемою:

% правильних відповідей	Рівень навчальних досягнень за чинною системою оцінювання	Традиційний бал
50–59	Початковий	1–3
60–69	Середній	4–6
70–89	Достатній	7–9
90–100	Високий	10–12

Наголошуючи важливість формування вмінь самооцінювання, відзначимо доконечну потребу дати учневі інструмент для здійснення такої діяльності. Це можуть бути есеї, аркуш само- і взаємооцінювання, анкета. Наведемо приклад такої анкети для учня 5 класу.

АНКЕТА «Я – читач»

Більшість людей читати не вміє, більшість навіть не знає достеменно, для чого читає.

Г. Гессе

Я знаю...	...і зможу навчити інших	...але інших навчити не зможу	...недостатньо	Не знаю
назви видів мистецтва				
прізвища авторів, назви вивчених творів				
зміст, тему вивчених творів				
імена головних і другорядних героїв				
особливості індивідуального стилю авторів				
особливості виразного читання поетичних творів				
прозових і драматичних творів				
риси кваліфікованого читача				
назви видів читання				
вимоги до предметних знань і вмінь				
Я вмію...	Завжди	Часто	Інколи	Не вмію
розрізняти міфи, легенди і перекази				
розрізняти прислів'я і приказки				
визначати жанр прочитаного твору				

виразно читати поетичні твори				
виразно читати прозові і драматичні твори				
переказувати зміст твору за самостійно складеним планом				
знаходити в тексті потрібну інформацію				
робити висновки з прочитаного				
«чути» і «бачити» зображене				
дивуватися прочитаному				
відчувати внутрішній стан героїв твору				
співпереживати з героями твору				
розповідати про емоційну «палітру» вірша				
описувати емоційний стан ліричного героя поезії, відстежувати його зміну				
розповідати про власні емоції та враження від прочитаного				
виділяти основні епізоди прозового і драматичного твору				
визначати тему і головну думку твору				
розкривати своєрідність будови художнього твору				
знаходити у творі вивчені художні засоби і пояснювати їхню роль				
визначати риси характеру героїв художнього твору, аналізувати образи				
«бачити» автора у тексті				
ставити запитання до автора, героя, самого себе, однокласників, учителя				
пояснювати значення назви твору, імені головного героя для розкриття авторського задуму				
передбачати розвиток подій у творі				
давати власну оцінку діям і вчинкам героїв				
написати продовження художнього твору (інсценізацію його)				

Я усвідомлюю...	Переконаний		Не згоден	
важливість читання				
свій читацький розвиток				
Я читаю, тому що...	...люблю		...боюся покарання	...хочу, щоб похвалили

І на завершення.

Адресуємо статтю насамперед учителям. Чи потрібні йому ці «складнощі»? Безумовно, так. Адже лише зрозумівши принцип будови і дії «механізму», можна ефективно ним управляти.

Більше інформації про формування читацької компетентності можна почерпнути з авторських публікацій:

1. Діяльнісна основа навчання // Дивослово. – 2006. – № 6. – С. 2 – 5; № 7. – С. 23 – 29.
2. Оцінювання в умовах інтерактивного навчання // Дивослово. – 2007. – № 12. – С. 5 – 11.
3. Портфоліо? «Папка успіху»? Навіщо вони нам? // Дивослово. – 2008. – № 5. – С. 20 – 24.
4. Літературна освіта: компетенції, компетентності, знання, уміння і навички // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 6–7. – С. 26–31.
5. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення // Дивослово. – 2014. – № 9. – С. 15–21.
6. Роль організаційно-діяльнісних умінь у формуванні компетентного учня-читача // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 2. – С. 34–38.

ОЗОНівкам і ОЗОНівцям!

Усім, хто цікавиться проблемами особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання, має творчі набутки й тим, хто лише роздумує!

5–6 жовтня 2017 року в м. Біла Церква Київської області відбудеться VII Всеукраїнський фестиваль педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок»

Проблемна тема фестивалю: «**Компетентнісне навчання: теоретичні пошуки і шкільні реалії**».

Мета: окреслення кола проблем, пов'язаних з організацією компетентнісного навчання під час вивчення предметів гуманітарного циклу (фахова і психологічна готовність учителя; забезпечення системності в роботі педагога; формування учня як суб'єкта навчальної діяльності й особистісного розвитку; методи, прийоми, форми організації навчальної й оцінювальної діяльності та ін.), визначення перспективних шляхів розв'язання їх; ознайомлення з практичним досвідом, ефективними методиками й технологіями реалізації проблемної теми; означення подальших напрямків реалізації засадничих ідей особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання.

У програмі Фестивалю:

- презентація творчого доробку учасників із питань особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання;
- засідання ОЗОНівської Ради;
- проведення відкритих уроків;
- творчі майстерні;
- психологічні тренінги, коучинги;
- презентація видавництва.

Заявку на участь у фестивалі надсилайте до 25 вересня на електронну адресу: Kyiv_academy@ukr.net із зазначенням теми листа – «Фестиваль ОЗОН. Заявка».

Форма заявки

Прізвище, ім'я, по батькові	
Місце роботи, посада	
Науковий ступінь, учене звання (якщо є)	
Контактний телефон	
E-mail	
На фестивалі планую...	...провести відкритий урок, педагогічну майстерню, психологічний тренінг, коучинг (необхідне підкреслити)
На фестивалі хотілося б...	...повчитися у (укажіть прізвище, ім'я, по батькові вчителя (науковця, методиста), творчу майстерню якого Ви хотіли б відвідати)
Прізвище, ім'я, по батькові, телефон (факс), E-mail посадової особи для надсилання листа-клопотання про відрядження (якщо потрібно)	

Методичні розробки, фрагменти відеоуроків, слайд-шоу та інші форми презентації педагогічного досвіду з проблеми надсилайте на електронну адресу anfas@ukr.net для оприлюднення на сайті ozonlit.in.ua або зробіть це самостійно на сторінці ОЗОНівської спільноти у Фейсбуці: <https://www.facebook.com/groups/176151469392242/>

Телефони для довідок: Бачинська Євгенія Миколаївна – (04563) 5-04-24; Поліщук Оксана Миколаївна – (067) 490-58-20; Бичевська Лідія Василівна – (096) 900-44-83; Фасоля Анатолій Миколайович – (096) 381-36-27.